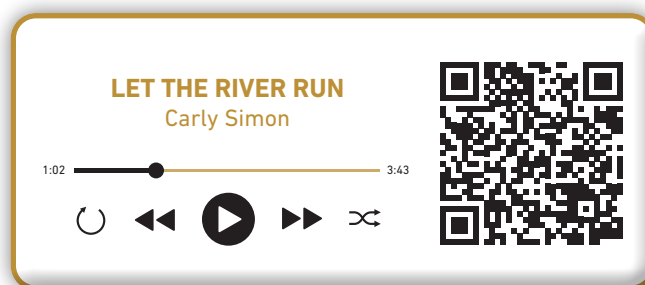


REPLEGAMENT CÍVIC I APROFUNDIMENT CULTURAL

El Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat (1991-1995)

M. LUZ RETUERTA JIMÉNEZ

Sòcia i impulsora de recerques al CECBLL del 1998 al 2003



Acabada la transició democràtica del país, a principis de la dècada dels noranta, el Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat (d'ara en endavant CECBLL) va començar la seva pròpia transició. Llavors va iniciar un procés per aconseguir certa estabilitat en la dotació de personal; va canviar de seu per anar a unes instal·lacions més adequades; va acollir nous perfils de persones voluntàries en les juntes i en projectes concrets; s'enfortí dins i fora de la comarca a través de la coordinació amb altres centres d'estudis i, al final del període, fins i tot en va renovar la presidència.

Després de més d'una dècada d'ajuntaments democràtics, els municipis de la comarca començaven a tenir cobertes part de les necessites més bàsiques. S'havien urbanitzat carrers, conquerit espais públics i es disposava d'alguns dels serveis primordials, com la completa escolarització dels infants i els serveis sanitaris.

El Consell Comarcal del Baix Llobregat, l'òrgan d'administració i govern de la comarca, creat pocs

anys abans, el 1987, es consolidava i empenia accions de llarg abast gràcies a un acord institucional amb la Generalitat i el Consell Econòmic i Social del Baix Llobregat, que permetia l'elaboració del pla estratègic del Baix Llobregat. Una primera fase, redactada l'any 1993, constata les mancances en l'escolarització dels joves de la comarca, per sota de la mitjana catalana, i es feia ressò de la necessitat de fer un esforç col·lectiu per "enfortir la base productiva, millorar la qualitat de vida i projectar una imatge renovada de la comarca mitjançant la concertació entre institucions i agents socials."¹ Més tard, l'any 1995, se n'elaboraria la segona fase amb el desenvolupament i la concertació.²

La dècada havia començat amb l'exposició pública del projecte del tram de la N-II de Martorell i Barcelona (l'A-2 que es posaria en funcionament l'any 1998) i amb els primers esbossos de diversos projectes urbanístics i de transports que trigarien en fer-se realitat, com el tramvia i el Pla Territorial de la Regió 1.³

¹ *Pla estratègic del Baix Llobregat: fase I.* Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Departament d'Indústria i Energia: Consell Comarcal del Baix Llobregat, 1994.

² *Pla estratègic del Baix Llobregat: fase II, desenvolupament i concertació.* Baix Llobregat, maig de 1995.

³ Editorial: "Plans d'urbanisme i de transports". *Baix Llobregat*. Butlletí del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, núm. 22 (primer i segon trimestre de 1991), pàg. 1.



► Inauguració de la seu de l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat, al Parc de la Torre del Roser, on també hi era el CECBLL, maig 1993
ACBL. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat

Des de feia anys, Barcelona treballava en la transformació de la ciutat per acollir els Jocs Olímpics i per fer possible la gran metròpoli. En aquest context, la comarca tornava a ser una peça clau de la planificació perquè "era un territori on es recolzaven les palanques que havien de propulsar el país cap el segle XXI".⁴

La metròpoli pressionava per expandir-se a través de l'ampliació del port i de l'aeroport del Prat, uns projectes que implicaven el desviament del riu Llobregat. L'oposició ciutadana a aquests projectes, que havia estat un clam en dècades anteriors, s'apaivagava; només els moviments ecologistes encapçalats per DEPANA i el Centre d'Estudis, que organitzà un debat sobre el tema, reivindicaven la preservació del Delta. Les institucions entomaven el tema i, l'any 1994, aprovaven el Pla d'Infraestructura i Medi Ambient, conegut com a Pla del Delta. L'Ajuntament

del Prat, després de negociar-ne millores ambientals, actuava amb realisme i subscribia el pla amb totes les administracions amb competències en el territori. Enrere quedaven les lluites dels anys setanta per la canalització del riu i en contra del desviament que tant havien cohesionat el territori.⁵ S'obria la porta a fer realitat un pla que implicaria la creació d'una important plataforma logística propera al port i a l'aeroport, on confluirien les noves vies terrestres en projecte, com el tren d'alta velocitat, l'autovia del Llobregat i el Quart Cinturó, infraestructures que encara trigarien a materialitzar-se. A canvi, es planejaven importants inversions. Era el principi de la gran transformació del Delta.

Feia poc que el Baix Llobregat havia perdut l'oportunitat d'ubicar la IV universitat en uns terrenys públics de la Colònia Güell, perquè s'havia decidit que la nova universitat, la Pompeu Fabra, s'emplaçaria

⁴ Editorial: "Els reptes de la fi de segle". *Baix Llobregat*. Butlletí del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, núm. 31 (quart trimestre de 1994 i primer trimestre de 1995), pàg. 1.

⁵ VILA, Jesús A. "Trenta anys de lluita contra el desviament del riu Llobregat (1971-2001)" A: PRAT, Enric; RENOM, Mercè; RETUERTA, M. Luz. *Constructors de consciència i de canvi*. Sant Feliu de Llobregat: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, 2015, pàg. 405-456.

a Barcelona. Una lluita en la qual el CECBLL havia esmerçat molts esforços.

El Centre va continuar treballant en la defensa i preservació del territori, però la desmobilització general, iniciada durant els anys noranta, i aquestes dues derrotes, van orientar més l'entitat cap a l'altre vessant que li és propi: la investigació. Davant la impossibilitat d'incidir-hi, es va produir cert replegament en els temes territorials més punyents i un resguard en l'aprofundiment de la recerca i la difusió. Aleshores el Centre va invertir tots els esforços en els treballs d'abast científic.

Les persones de la Junta i de les comissions

Des del quinquenni anterior, persones procedents de les noves fornades universitàries havien començat a col·laborar en els projectes de recerca del CECBLL. Algunes d'elles havien entrat a les juntes directives abans, i durant aquesta etapa n'entrarien més. Són persones vinculades a la universitat (Gemma Tribó, Carles Santacana), a les regidories de Cultura dels ajuntaments, com l'exregidor Àngel Merino o l'arxivera Remei Casas, i a l'ensenyament de secundària, com Josep Maria Cobos, entre altres.

Fins aleshores, la presència de dones havia estat absolutament minoritària, però ara s'incrementa. A finals dels vuitanta i sobretot en el primer quinquenni dels noranta s'incorporen altres dones a la Junta, a part de les que ja hi havia, com Mercè Renom, des de 1980, i la que signa aquest article, des de 1983. Aquestes són Gemma Tribó (1986), Àngels Granell (1989), Remei Casas (1992), Eulàlia Soler (1993), Agnès dal Maschio (1993), Núria Fuertes (1994), Conxita Solans (1994), Maribel Ollé (1993) i Anna Argilés (1995).

El Centre s'estructura en les comissions de divulgació, recerca i publicacions. En el tercer trimestre de 1994, s'especifica que funcionaven les comissions d'exposicions, per fer itinerar l'exposició del modernisme; la de publicacions, amb Remei Cases com a responsable, i l'àrea de filosofia, a càrrec Núria Fuertes, professora de filosofia de l'Institut Jaume Salvador i Pedrol, de Sant Joan Despí. El butlletí, que depenia de la comissió de publicacions, es dota d'un consell de redacció encapçalat pel periodista Oriol Pàmies; mentre que la comissió de recerca, perjudicada per la situació de dificultat econòmica que viu el Centre, resta pendent de revitalització.

Durant tot aquest període, la presidència va ser a càrrec de Jaume Codina, fins l'entrada de Carles Riba el desembre de 1995. Codina no va ser present a la reunió fundacional al Museu de l'Enrajolada-Santacana de Martorell, del 24 de novembre de 1974, però sí a la comissió creada llavors per tirar endavant el projecte del CECBLL, presidida per Isidre Clopas i sota la vicepresidència de Codina. Després, quan es va refundar l'entitat, el 19 de juliol de 1980, el van elegir president, càrrec que va exercir ininterrompudament durant 15 anys. Els últims anys, marcats per la crisi de 1993, Codina volia plegar amoïnat per les dificultats econòmiques, per la durada del seu mandat i sobretot per la seva voluntat de dedicar-se a la recerca en exclusiva.

L'equip humà i la col·laboració del Centre i l'Arxiu

Per impulsar la recerca i la difusió calia disposar d'un equip professional que donés suport permanent al voluntariat, però en aquells anys post olímpics, el país vivia una greu crisi econòmica que no afavoria la consolidació d'una estructura mínima de l'entitat.

El CECBLL va buscar fórmules per superar les dificultats de finançament i la falta de recursos i va treballar intensament per aconseguir signar convenis amb els ajuntaments de la comarca. L'any 1993 en tenia 25 amb municipis del Baix Llobregat. D'altra banda, rebia subvencions de la Generalitat i de la Diputació, en aquest últim cas per activitats puntuals; tot i així, aquests recursos no asseguraven el funcionament continuat de l'entitat. També va intentar aconseguir que les empreses privades



► I Jornades de Didàctica del Baix Llobregat. 1992
ACBL. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat

contribuïssin a finançar una part de les despeses, tot i que la iniciativa no donà els resultats esperats perquè la situació de crisi econòmica no ho va afavorir.

Entre la segona meitat dels anys vuitanta i principi dels noranta, Mercè Renom es va dedicar intensivament a tasques tècniques que podríem equiparar a les funcions de gerència, però sense retribució, llevat d'un pla d'ocupació puntual de l'Ajuntament d'Olesa de Montserrat als anys 80. Més tard, Maribel Ollé juntament amb Jaume Codina, van dur a terme un llarg i creatiu procés de relació amb els ajuntaments de la comarca per aconseguir una estabilitat al Centre basada en convenis de col·laboració. I a partir de llavors va rebre retribucions per la seva gerència, funcions que va desenvolupar entre 1990 i 1993. Més tard, Enric Ferreras va exercir aquest càrrec a temps parcial, poc abans que el Centre es traslladés al complex cultural de la Torre del Roser, el maig de 1993, on hi havia l'Arxiu Comarcal.

Durant aquesta etapa, el Centre i l'Arxiu van estrènyer els vincles. Ho va afavorir l'existència d'un equip humà més estable al capdavant del Centre i la dotació de més personal per a l'Arxiu. Les sinèrgies i complicitats van esdevenir constants. L'Arxiu nodria el Centre de persones investigadores que consultaven la documentació i a l'inrevés. El Centre, a part de gaudir d'una sala pròpia, utilitzava altres espais de l'Arxiu, bàsicament la sala de consulta per fer les reunions i part del dipòsit de documentació. Va començar una etapa d'intensa col·laboració entre ambdues entitats.

Aplegar-se per avançar: la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana

El 19 i 20 d'abril de 1991 va tenir lloc el I Congrés de Centres d'Estudis de Parla Catalana, a la seu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, a Lleida, on el CECBLL participà amb una comunicació sobre els centres d'estudis de la comarca. En aquesta trobada, convocada per onze entitats, es van posar les bases de la fundació de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (d'ara en endavant CCEPC) i es va crear una comissió gestora encarregada de preparar l'assemblea constitutiva. L'objectiu principal era coordinar-se per reforçar i potenciar l'actuació dels centres.

Al llarg de la segona meitat de la dècada dels setanta i durant els anys vuitanta s'havien creat molts centres



► Presentació del llibre "El Baix Llobregat el 1789. Respostes al qüestionari de Francisco Zamora", editat per Jaume Codina, Josep Morán i Mercè Renom. 1992
ACBL. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat

d'estudis i instituts amb objectius similars que actuaven de manera aïllada en els respectius àmbits territorials. Era evident que per reforçar els objectius comuns calia coordinar-se per incidir en la societat i en les institucions. A través d'una sèrie d'articles dels inicis de la dècada dels noranta, des dels Plecs d'Història Local de la revista l'Avenç es va introduir el debat sobre la necessitat d'articular una federació o unió dels centres d'estudis en un àmbit més global.⁶

Per enfortir-se era necessari posar en comú projectes, inquietuds i problemes que afavorissin els estudis i la difusió del patrimoni cultural i natural. El comú denominador d'aquestes entitats era i és la llengua catalana com a via d'expressió i comunicació dels territoris de parla catalana. Des dels inicis el CECBLL va ser un dels principals impulsors del projecte, de la mà de l'aleshores gerent Maribel Ollé. Un any més tard, el 6 de juny de 1992, es fundà la CCEPC en la assemblea constitutiva a Vic. La primera coordinadora la integraren una vintena de centres d'estudis locals i comarcals d'arreu de les terres de parla catalana. Per formalitzar la fundació de la CCEPC es van aprovar uns estatuts que en defineixen els principals objectius, com afavorir la coordinació i la cooperació entre les entitats per rendibilitzar la migradesa de recursos, promoure la presència pública dels centres i entitats i assessorar les institucions i la ciutadania sobre matèries de la seva competència, entre altres. La finalitat era enfortir els centres i fer que opinessin i emetessin informes i dictàmens autoritzats i influents.

⁶ GAVALDÀ, Antoni. *Llibre blanc dels centres d'estudis i instituts de Catalunya*. Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, 1998, pàg. 19.

Es buscava que la CCEPC fos una interlocutora vàlida que representés els centres d'estudis en les relacions amb les administracions i en general amb la societat. Es volien vehicular iniciatives legislatives i/o administratives, fomentar la col·laboració i la participació amb institucions de Catalunya i amb la resta de territoris de parla catalana i coordinar-se amb altres àmbits territorials, quan es considerés necessari.

Finalment, en l'assemblea del 26 de juny d'aquell mateix any de 1992, es va elegir la primera junta de govern de la CCEPC, presidida per Mercè Renom, del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. La CCEPC tenia dues seus estables: l'Institut d'Estudis Ilerdencs, a Lleida, i l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, de la Universitat Pompeu Fabra, a Barcelona.

Des dels inicis, la CCEPC va organitzar congressos per afavorir la trobada entre els centres d'estudis, les universitats i les persones dedicades a la investigació, editant-ne les actes amb posterioritat. Durant el període de 1992 a 1995, la coordinadora va fer el primer congrés, amb el títol de "Moviments socials i dinàmica associativa" (1994), a la seu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs a Lleida, el qual va donar lloc a diverses publicacions posteriors.

L'any 1994 la CCEPC proposà l'elaboració d'un llibre blanc sobre els centres i instituts d'estudis per conèixer la realitat d'aquestes entitats en l'àmbit de Catalunya, com a instrument d'actuació, publicat el 1998.

En paral·lel a la CCEPC, va continuar la fundació de centres d'estudis locals al Baix Llobregat, iniciada durant els anys vuitanta i aprofundida a partir dels noranta. Com precedent més reulat, i anterior al CECBLL, hi ha el Centre d'Estudis Martorellencs (1972), i posteriorment, l'ARES Agrupació de Recerca i Estudis de Sant Feliu de Llobregat, el Grup de Recerca de Cervelló (1981), el Centre d'Estudis Santjustencs (1987), el Centre d'Estudis de l'Hospitalet (1984), vinculat històricament al Baix Llobregat, L'Avenç de Cornellà (1994), el Grup d'Estudis d'Esplugues (1995) i el Centre d'Estudis de Begues (1996).

Aprofundiment en la recerca i l'estudi

En aquest període es publiquen un seguit de llibres elaborats en l'època anterior i se n'editen de nous. Persones investigadores s'apropen al CECBLL

atretes per la recerca, la possibilitat de compartir coneixements i la publicació dels resultats.

Com hem vist en l'article de Maribel Ollé del període de 1986-1991, el CECBLL va fomentar la trobada d'investigadores i investigadors per mitjà de la convocatòria de les VIII Jornades d'Estudis en col·laboració amb l'Arxiu Comarcal, amb el títol de les I Jornades de Recerca Històrica i Social del Baix Llobregat, el mes de novembre de 1990. Unes jornades que volien fer un estat de la qüestió de la recerca a la comarca i afavorir la presència del medi en la didàctica de les ciències socials als centres d'ensenyament del Baix Llobregat. El 1993 es van publicar les actes amb les ponències i comunicacions. I el 1994 es van celebrar les I Jornades de Didàctica. Tots dos llibres es van publicar dins la col·lecció Llorenç Sans d'Estudis Socials del Baix Llobregat de Publicacions de l'Abadia de Montserrat (una col·lecció que havia posat en marxa l'Arxiu Comarcal).

Durant aquests anys es consoliden les convocatòries de Recerca Col·lectiva, tot i que algunes d'elles, com l'estudi sobre l'alimentació humana o el de la propietat de la terra, no van acabar de reeixir. És de destacar la publicació de les Recerques Col·lectives *Col·lectivititzacions al Baix Llobregat (1936-1939)*, dirigida per Carles Santacana (1992) i *El pas de la societat agrària a industrial*, dirigida per Àngel Calvo Calvo (1995). També, el mes de desembre de 1992, es va presentar el llibre *El Baix Llobregat el 1789* sobre les respostes dels municipis del Baix Llobregat al qüestionari de Francisco Zamora, edició a càrrec de Jaume Codina, Josep Moran i Mercè Renom, que va originar un seguit de conferències per tota la comarca.

L'entitat va fer un esforç per publicar —i donar suport— a la publicació de tesis doctorals bàsiques per al coneixement de la comarca, com la de Montserrat Pagès i Paretas (*Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*, 1992) i la de Gràcia Dorel-Ferrer (*Les colònies industrials a Catalunya. El cas de la Colònia Sedó*, 1992).

En aquest camí de captació de nous perfils i noves col·laboracions, va ser fonamental la publicació de *l'Atlas del Baix Llobregat*, una obra de referència, elaborada després del Mapa Comarcal, que va aplegar els esforços de més de 60 especialistes sota la supervisió de l'Institut Cartogràfic de Catalunya i la coordinació de Maribel Ollé.

1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1974
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024

L'Atles es va presentar l'any 1994 coincidint amb la celebració del 20è aniversari de la fundació de l'entitat. Aquesta celebració es va obrir amb un acte institucional al Centre Parroquial de Sant Feliu, amb la presència del conseller de Cultura, Joan Guitart; el president del Consell Comarcal del Baix Llobregat, José Montilla; l'alcalde de Sant Feliu de Llobregat, Francesc Baltasar, i el vicepresident de la Diputació, Jaume Bosch, acompanyant el president del Centre, Jaume Codina. Després es va fer un sopar de celebració al Casino Santfeliuenc amb una vuitantena de persones.

Prèviament i per escalfar motors, es va reprendre el butlletí com a mitjà de comunicació després de dos anys sense editar-lo. L'editorial del primer número d'aquesta nova etapa anunciava la celebració del vintè aniversari i expressava la voluntat d'aprofitar l'efemèride per acollir tothom, obrir l'entitat a la ciutadania i fer-ne més coneguts els objectius, les activitats i els projectes. El nou butlletí buscava disposar d'una finestra àgil de les notícies i les activitats de l'entitat, destinada als socis, les entitats, les institucions i les persones interessades del Baix Llobregat.

L'aparició del nou butlletí va implicar una reformulació del conjunt de les publicacions periòdiques del CECBLL, de tal manera que els articles de fons es van reservar per a una nova publicació anual: *Materials del Baix Llobregat*, mentre que el noticiari es va circumscriure al butlletí. La fins aleshores gerent, Maribel Ollé, va impulsar aquesta nova publicació estructurada en un dossier central d'articles sobre un tema concret i diverses seccions d'articles diversos, sobre fons i documents de tot tipus; de materials didàctics, amb reflexions i propostes didàctiques

sobre temes concrets; les ressenyes bibliogràfiques; les tesis doctorals i de llicenciatura, i la secció de noticiari que incloïa la memòria anual del Centre. El dossier central del primer número era sobre el medi ambient. La intenció era aplegar estudis referits als municipis de la comarca. Els dos primers números van tenir una periodicitat bianual, però de seguida es va aconseguir una gran regularitat fins arribar als 27 números actuals.

Un pas endavant per comunicar el patrimoni i la història

Durant aquesta etapa, el CECBLL va iniciar un seguit d'activitats de divulgació fonamentades en recerques prèvies. Es va aprofitar l'aprofundiment sobre un tema concret per elaborar productes destinats al públic general i al món educatiu en particular.

Entre aquests productes, cal destacar les exposicions itinerants pels municipis de la comarca, iniciades amb l'exposició: "Constructors de somnis. El Modernisme al Baix Llobregat", una mostra inaugurada a la Colònia Güell, l'any 1994, que va marcar un abans i un després en l'esforç de presentació de formats visuals i divulgatius.

L'altre producte de divulgació va ser la col·lecció didàctica "Descobrim el Baix Llobregat", dissenyada i dirigida per Gemma Tribó, i integrada per un quadern amb una síntesi sobre un tema, acompanyada d'unes fitxes didàctiques per treballar a l'aula. Durant aquesta etapa es van presentar els dos primers números: *El Modernisme al Baix Llobregat*, a càrrec d'Agnès Dal Machio (1994), i *El temps del romànic*, de Montserrat Pagès (1995).

